

groot moreel krediet aan de staat toekennen. Dit acht ik een onbillijk verwijt. In de eerste alinea's van de hoofdstukken 17 en 20 van de TTP wordt men juist zeer getroffen door de vooruitziende blik van Spinoza inzake de gevaren van een te grote staatsmacht. De hoofdstukken 16-20 stuwen in de richting van democratische vrijheden.

Juffermans heeft op grote schaal gebruik gemaakt van mijn vertaling van de TTP, maar heeft 'waar mij dat wenselijk leek ... gekozen voor een eigen vertaalvariant.' (6) Waar ik mijn vertaling vergeleken heb met zijn 'varianten', leken de laatste mij eigenlijk nergens verbeteringen. Ik volsta met één voorbeeld: op pagina 305 citeert Juffermans TTP hoofdstuk 7, al. 1: 'omnes fere sua commenta pro Dei verbo venditare videmus' als volgt: 'Een ieder tracht zo zijn eigen ... opvattingen als ... het woord van God te verkopen', maar commenta zijn 'verzinsels', 'leugens' en venditare betekent: 'aan de man brengen', 'uitventen'. Zo worden Spinoza de tanden uitgetrokken.

Voor de tekst verlaat Juffermans zich geheel op Gebhardt. Hij vermeldt de nieuwe tekst-kritische editie van de TTP (Parijs, 1999) wel in zijn literatuurlijst, maar maakt er geen gebruik van. Dit levert hem in ieder geval één fout op: op pagina 164 en 290 stelt Juffermans dat Spinoza één maal in zijn TTP naar zijn 'Ethica' verwijst, namelijk in hoofdstuk 4, al. 4, slot. Misschien heeft Juffermans zich daar laten misleiden door de hoofdletter van de eerste druk en van Gebhardt: 'ad universalem Ethicam.' Er is geen sprake van dat Spinoza hier naar zijn 'Ethica' verwijst. Een aantal fouten in Latijnse woorden (steeds Idem in plaats van Ibidem!) laat ik nu maar onbesproken.

F. Akkerman

C. R. van den Berg, *Ds. Johannes Barueth 1709-1782. Een strijdbaar verdediger van de gereformeerde kerk en staat* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2003; Houten: Den Hertog, 2003, 452 blz., €27,50, ISBN 90 331 1751 7).

Dominee Johannes Barueth (1709-1782) was een man die in zijn tijd veel emoties opriep. Als voorbeeld mogen de reacties na zijn dood dienen. In een lijkzang, een spotticht, een persiflage op een lijkrede en een toneelstuk uitten zijn tegenstanders hun vreugde over het verscheiden van 'een gehaaten Man, De Schandvlek deezer Eeuw, de Vriend van 't Hofgespan.' (316) Dergelijke reacties zal de naam Barueth nu niet meer oproepen, inspireren tot een dissertatie kan hij nog wel, blijkens het boek van Van den Berg.

De emoties die Barueth opriep, vormen een belangrijk onderdeel van het boek. Eén van de vragen die Van den Berg zich in de inleiding stelt, is of Barueth inderdaad zo'n steil en opvliegend man was als de historiografie ons wil doen geloven. Van den Berg geeft hierop een uitgebalanceerd en genuanceerd antwoord. Waar twee kijven, hebben twee schuld, zo blijkt ook hier. Barueth had zeker een moeilijk karakter, maar ook zijn collega-predikanten in Dordrecht hebben zich niet fair opgesteld. Natuurlijk is dit niet het enige. Van den Berg wil een biografie van Barueth geven en gaat daarbij in op zijn sociale omgeving, zijn theologische en stichtelijke productie en zijn geschiedwerken. Barueth moest als predikant zijn positie bepalen in het geestelijke en intellectuele klimaat van die tijd. Van den Berg wijst daarbij vooral op zijn standpunt in het Voetiaanse-Coccejaanse spectrum, zijn mening over tolerantie en zijn houding ten opzichte van de opwekkingsbewegingen rondom 1750.

De eerste vijf hoofdstukken van het boek schetsen een beeld van Barueths levensloop. Logischerwijs is Barueths leven voor een groot deel verbonden met de gemeenten die hij diende:

Hoogwoud, Charlois en Dordrecht. In beide laatste plaatsen kwam de predikant in aanraking met oefenaars en in beide gevallen leidde dit tot een conflict. Barueth schaarde zich vierkant achter maatregelen om te voorkomen dat uitbarstingen van 'enthousiasme' zoals die in Nijkerk voorkwamen, zouden overslaan naar zijn eigen gemeente. Zijn predikantschap in Dordrecht werd echter vooral gekenmerkt door een langlopende ruzie met zijn collega-predikanten. Van den Berg laat mooi zien welke op zich onbeduidende factoren hierbij een rol speelden.

Barueth was een productief auteur. De lijst van zijn publicaties telt 37 titels. Niet altijd zijn ze op eigen naam geschreven. Er zijn verschillende boeken bij die onder pseudoniem zijn verschenen. De bekendste daarvan is wel de *Advocaet der Vaderlandsche Kerk*. Tot nu toe werd algemeen aangenomen dat dit een werk van Barueth is. Van den Berg gaat hierin mee en voert er een keur van argumenten voor aan. De thematiek, wijze van uitwerking en stijl zijn Barueth op het lijf geschreven. Ook voor een aantal andere werken weet Van den Berg aannemelijk te maken dat ze inderdaad Barueth als auteur hebben.

In de laatste vijf hoofdstukken behandelt de auteur enkele thema's uit Barueths werken. Barueth is vooral bekend gebleven als een orthodox theoloog en een fervent voorstander van de bevoorrechte positie van de gereformeerde kerk en het stadhoudelijk bewind. Tijdens zijn studie was Barueth vooral beïnvloed door Coccejaanse theologen. Van den Berg typeert hem als een 'ernstige Coccejaan'. Hartstochtelijk verdedigde Barueth de bijzondere status van de gereformeerde kerk. Met een ieder, buiten of binnen de gereformeerde kerk, die een voorstander was van verdergaande tolerantie, ging hij de polemiek aan.

In de epiloog schildert Van den Berg Barueth als een orthodox predikant met tolerante trekken. 'Zo kenmerkte zijn orthodoxie zich door eigen(tijdse) trekjes.' (287) Het boek had aan kracht gewonnen als deze conclusie grondiger was uitgewerkt. Als grootste gemis van het boek zou ik namelijk het ontbreken van een systematische beschouwing over Barueths positie in het intellectuele klimaat van zijn dagen en zijn houding ten opzichte van de Verlichting willen noemen. Barueths karakter was wellicht wat afwijkend van zijn collega's, zijn argumenten waren dat zeker niet. Barueth was een achttiende-eeuws orthodox theoloog, eentje van de oude garde, die de publieke orde onlosmakelijk verbonden zag met de publieke kerk. Als gevolg van fundamentele veranderingen in het denken over causaliteit en de steeds grotere plaats die werd gegeven aan materiële oorzaken, verdedigde Barueth de bevoorrechte positie van de gereformeerde kerk echter niet met theologische, maar met historische argumenten.

Verspreid over de verschillende hoofdstukken komt dit aspect wel aan bod. Zo vergelijkt Van den Berg in het hoofdstuk over Barueth en de Oranjes diens werk met dat van de zeventiende-eeuwse Abraham van de Velde. (249vlg.) In die vergelijking stipt Van den Berg enkele belangrijke verschillen tussen de zeventiende-eeuwse denkwijze bij Van de Velde en de achttiende-eeuwse bij Barueth aan. De verschillen die hij signaleert, wijzen op een fundamentele verschuiving in het denken. Graag had ik daarover meer gelezen.

Johan de Niet

J. D. Vlot, *'Ambitie en lust om wel te dienen.'* *De maritieme carrière van luitenant-admiraal Willem baron van Wassenaar (1712-1783)* (Zoetermeer: Protocol, 2002, viii + 156 blz., ISBN 90 76775 04 4).

Wie was luitenant-admiraal Willem baron van Wassenaar (1712-1783)? Op die vraag wil de auteur — zo stelt hij in zijn voorwoord — een antwoord kunnen geven. Hij noemt het boek